

દશા દિશાવાળ જ્ઞાતિની ઉદ્ભવગાથા

આપણી દિશાવાળ વણિક જ્ઞાતિનો ઇતિહાસ ખૂબ જ પ્રાચીન છે. સૃષ્ટિના સર્જનહાર બ્રહ્માજીની આજ્ઞા અને આશીર્વાદથી તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે.

યાતુર્વણ્યમયા સૃષ્ટં, ગુણકર્મ વિભાગશઃ ॥

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના ચોથા અધ્યાયમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે સર્જન સમયનાં ગુણ અને પૂર્વોપાર્જિત કર્મ અનુસાર મેં સર્વેશ્વર ઈશ્વરે, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર એમ ચાર વર્ણોનું સર્જન કર્યું છે. વેદ પણ એને અનુમોદન આપતા કહે છે કે, ભગવાનનાં ભિન્ન ભિન્ન અંગોમાંથી ચાર વર્ણોની ઉત્પત્તિ થઈ છે. આ અનુસાર આપણી વૈશ્ય જાતિની ઉત્પત્તિ ભગવાનના ‘ઉરુ’ (સાથળ)માંથી થઈ એમ સ્પષ્ટ થાય છે. ગીતામાં જણાવ્યા પ્રમાણે કૃષિ, ગોરક્ષા અને વ્યાપાર - એ વૈશ્ય જાતિનાં મુખ્ય કર્મો છે.

ચારેય વર્ણનું સર્જન કર્યા પછી બ્રહ્માજીને થયું, કે મારી બનાવેલી વણિક-વૈશ્ય જાતિની ઉન્નતિ માટે જો હું એક વિશાળ નગરનું અને દિવ્ય કન્યાઓનું સર્જન કરું, તો તેઓનો વંશવેલો સુખી અને સમૃદ્ધ બને. તેમણે દેવોના આગેવાન ઈજનેર વિશ્વકર્માને આજ્ઞા કરી કે, તમામ જાતિનાં ધર્મોપદેશક બ્રાહ્મણો માટે એક સ્વર્ગ જેવું નગર બનાવો . . . અને વિશ્વકર્માએ ગુજરાતના બ્રહ્મક્ષેત્રમાં બનાસ નદીના કિનારે એક નગર બનાવ્યું. આ નગરનાં દર્શનથી બધાને પરમ આનંદ થયો અને નામ રાખ્યું ‘દર્શનપુર’ જે હાલમાં ‘ડીસા’ તરીકે પ્રખ્યાત છે.

આ જ નગરમાં વિશ્વકર્માએ સિદ્ધ માતાનું અઢળક સમૃદ્ધિથી ભરપૂર દિવ્ય મંદિર બનાવ્યું. બ્રહ્માજીએ પોતાના યોગાબળથી, દર્ભમાંથી એક હજાર બ્રાહ્મણોનું સર્જન કરીને નગરમાં વસાવ્યા. તેમણે બ્રાહ્મણોને મહામાયા જગદમ્બિકા સિદ્ધ માતાના પૂજન અર્ચનની આજ્ઞા કરી. બ્રાહ્મણોએ દિવ્યસ્વરૂપ, શારદા સ્વરૂપ સિદ્ધામ્બિકા માતાનાં સૌ પ્રથમ દર્શન, ચૈત્ર સુદ ૧૦ ના દિવસે કરી, વેદોક્ત મંત્રથી ધ્યાન

દ્વારા દિવ્યવેદી પર અગ્નિ પ્રગટ કરી, શતકોટી ગુગ્ગુલ યજ્ઞ કર્યો. બ્રહ્માજીની કૃપાથી સ્વર્ગની દેવાંગનાઓ આ બ્રાહ્મણોની પત્નીઓ બની. પરંતુ તેમણે એક શરત મૂકી કે જો કોઈ બ્રાહ્મણ અન્યનાં દાન સ્વીકારશે, તો તેઓ પત્નીપદ છોડીને સ્વર્ગમાં પરત જતા રહેશે. શરત સ્વીકાર થતાં તમામ દેવાંગનાઓ પ્રસન્નતાથી ગૃહસ્થધર્મ નિભાવવા લાગી.

નગરજનોનાં આચાર વિચારથી પ્રસન્ન સિદ્ધામ્બિકા માતાએ, વ્યાપાર-વ્યવસાય માટે ૩૬,૦૦૦ વૈશ્ય ગૃહસ્થોને આ નગરમાં વસવા માટે આજ્ઞા કરી. આ જાતિ ત્યારથી ‘દિશાવાળ’ તરીકે ઓળખાવા લાગી. તેમનાં નામ, વૃત્ત, ગોત્ર, વગેરે પણ બ્રહ્માજીનાં સ્થાપિત કરેલાં છે.

દિશાવાળ વણિક જ્ઞાતિ વ્યાપાર, વ્યવસાય અને ધર્મપાલનમાં વ્યસ્ત થઈ ગઈ. વરસો વીતતાં ગયાં. એક વખત દિશાવાળ વણિકના ઘરમાં કન્યાઓના વિવાહનો પ્રસંગ હતો. સર્વત્ર આનંદમંગલ વરતાઈ રહ્યું હતું, ત્યાં જ, ચોથા મંગળ ફેરાની વિધિ વખતે ‘ભંડાસુર’ નામના અસુરે કન્યાઓનું હરણ કર્યું. બધા મુંઝવણમાં મૂકાઈ ગયાં. આવી સંકટની ઘડીમાં દિશાવાળ વણિકોના કુલગુરુપદે રહેલા દિશાવળ બ્રાહ્મણોએ માતા સિદ્ધામ્બિકાની આરાધના કરી. ભગવતી સ્વરૂપ માતાએ કૃપા કરી, પોતાના દિવ્ય તેજથી એ દુષ્ટ રાક્ષસનો નાશ કરી, કન્યાઓને મુક્ત કરી.

સૌ કોઈ કુળદેવીને વંદન કરી રહ્યાં. પ્રજા ફરી એક વાર સુખશાંતિથી જીવવા લાગી. આ વાતને ત્રણ ત્રણ યુગનો સમય વીતી ગયો. અંતે સૌથી વિષમ કરાલ કાલ આવી પહોંચ્યો. તેનાથી આ સુખી અને સંતુષ્ટ પ્રજાની પ્રસન્ન જીવનશૈલી સહન થઈ નહિ. શાંતિ ડહોળવાના આશયથી કરાલ કાલે છળકપટથી બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ લઈ, ડીસા નગરમાં વાસ કર્યો. દાન સ્વીકારવાના મુદ્દે બ્રાહ્મણોમાં કુસંપ કરાવ્યો. વૈશ્યોની

અનેક વિનંતિ છતાં બ્રાહ્મણોએ દાન સ્વીકારવાનું ચાલુ કર્યું. પરિણામ સ્વરૂપ, તેમની દેવાંગના પત્નીઓ સ્વર્ગમાં પરતજતી રહી.

દુઃખથી વ્યાકુળ બ્રાહ્મણો, ક્રોધિત થઈ વૈશ્યોને શ્રાપ આપવા લાગ્યા. ભયથી પ્રેરિત વૈશ્યો — દિશાવાળા વાણિયા — કેટલાંક દશાડ નામના ગામમાં જઈને વસ્યા, જે ‘દશા દિશાવાળ’ થયા અને અન્ય ગામોમાં જઈને વસેલાં વૈશ્યો ‘પાંચા દિશાવાળ’ અને ‘વીસા દિશાવાળ’ કહેવાયા. દરમિયાન ‘કંબલ’ નામના બ્રાહ્મણે, બ્રાહ્મણ અને વાણિયા વચ્ચેના કલહથી દુઃખી થઈ, કુલદેવી સિદ્ધામ્બિકાની સન્મુખ હોમ અને પ્રાર્થના કરી. આથી કલિયુગમાં પણ સિદ્ધામ્બિકાએ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી, બંને જ્ઞાતિને પ્રેમપૂર્વક રહેવાની આજ્ઞા કરીને અંતર્યામિ થયાં.

એક હાથમાં અભય, એક હાથમાં પુસ્તક, એક હાથમાં વીણા અને એક હાથમાં કમળ . . . રત્નજડિત સિંહાસન પર ચતુર્ભુજ તેજોમય શારદાસ્વરૂપ. . . શાંત પ્રસન્ન વદન . . . અને અમીભરી દૃષ્ટિ . . . એટલે આપણાં કુળદેવી સિદ્ધામ્બિકા માતા . . . તેમનું મુખ્ય મંદિર પવિત્ર બનાસ નદીના કાંઠા પર આવેલા

ડીસા ગામમાં આવેલું છે. આ વિશાળ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર સંવત્ ૧૮૮૭માં કરવામાં આવ્યો. હાલમાં આ ભવ્ય મંદિરમાં શ્રદ્ધાળુ યાત્રીઓ માટે તમામ પ્રાથમિક સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ છે. મંદિરમાં નિયમિત રીતે પૂજાવિધિ, દીપવિધિ, સામગ્રી અને થાળ કરવામાં આવે છે. મંદિરના વ્યવસ્થાપક મંડળ દ્વારા સમયાંતરે નવી વ્યવસ્થા અને પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવામાં આવે છે. દેશવિદેશથી શ્રદ્ધાળુઓ અહીં દર્શનાર્થે આવી, ધન્યતાનો અનુભવ કરે છે.

સ્કંદ પુરાણના સૃષ્ટિ ખંડમાં ભગવાનની ઈચ્છાશક્તિને વશ થઈને રજોગુણથી ઉત્પન્ન થયેલા બ્રહ્માજીએ ઈચ્છાશક્તિથી ડીસા નગરની રચના કરી છે, ત્યારે તેની દિવ્યતા માનવમાત્રને પ્રસન્નતાથી પલ્લવિત કરી રહી છે.

આપણાં કુળદેવી શારદાસ્વરૂપ મા સિદ્ધામ્બિકાને કોટિ કોટિ વંદન . . . જયહો . . .

સંદર્ભ: સ્કંધપુરાણ, ખંડ-૪

શ્રી સિદ્ધામ્બિકા માતા મંદિર, ડીસા